

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات - فقه و مبانی حقوق

عنوان:

تأثیر اجرای علنی حدود در پیشرفت جامعه و کاهش جرائم بر اساس منابع فقهی

استاد راهنما:

دکتر علیرضا رستمی قفس آبادی

نگارنده:

حسین طاهری

بهار ۹۳

تقدیم به:

این اثر ناچیز را به تمامی دانشجویان رشته‌ی فقه تقدیم می‌کنیم؛ به امید اینکه مورد استفاده‌ی آن‌ها قرار بگیرد.

تشکر و قدردانی

در اینجا لازم است از زحمات استاد گرامی جناب آقای دکتر علیرضا رستمی قفس آبادی که زحمات بنده را برای به ثمر رسیدن این رساله به دوش گرفتند و هیچ‌گاه بنده را از راهنمایی‌های خویش بی‌نصیب نگذاشتند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

چکیده

اجرای حدود الهی مطلقاً (علنی و مخفیانه) در روزگار ما، هم از لحاظ مشروعیت داشتن و هم از لحاظ موثر بودن، با ابهامات و شبهات مختلفی روبرو است؛ گروهی اجرای آن را مطلقاً نمی-پذیرند، گروهی مخفیانه بودن آن را می‌پذیرند ولی علنی بودن آن را دارای مشروعیت نمی-دانند، گروهی با رد کردن اثرگذار بودن اجرای حدود، قائل به مجازات جایگزین شده‌اند و... . در این شرایط این نیاز احساس شد که تحقیقی در زمینه‌ی مشروعیت و تأثیر اجرای علنی حدود انجام شود و حداقل بخشی از این ابهامات را برطرف کند. اهمیت این موضوع زمانی معلوم می-شود که ما می‌بینیم در دنیای کنونی که فساد و فحشا در زمینه‌های مختلف از اقتصادی گرفته تا سیاسی و اجتماعی و جنسی و... به حد جنون رسیده است و هیچ‌چیز یارای مقابله با آن را ندارد. در اینجا تنها راهی که می‌توان پیشنهاد داد تا از شر این اعمال جنون‌آمیز رها شد، بازگشت به احکام نورانی و حیات‌بخش الهی است.

دستگاه قضایی و کسانی که مسئولیت اجرای احکام را بر عهده‌دارند می‌توانند از این‌گونه تحقیق‌ها برای هر چه بهتر اجرا کردن احکام، استفاده کنند.

در این رساله سعی شده است نظر بزرگان فقه را که در زمینه‌ی اجرای حدود الهی سخن گفته-اند را شرح و توضیح دهیم و تحلیل‌های عقلی و نقلی را که در این باره وجود دارد مورد بررسی قرار دهیم؛ در نهایت به این نتیجه رسیدیم که اجرای حدود الهی در همه‌ی اعصار واجب است و در مشروعیت علنی اجراشدن‌ها، اشکال قابل قبولی وجود ندارد و اجرای این حدود دارای اثرات مثبت مادی و معنوی فراوانی می‌باشد که نمی‌توان ساده از کنار آن‌ها گذشت.

واژگان کلیدی: اجرای حدود، علنی، کاهش جرائم، پیشرفت جامعه، منابع فقهی.

فصل اول: کلیات ۱

۱-۱: مقدمه ۲

۲-۱: تعریف مسئله ۳

۳-۱: سؤالات تحقیق ۴

۴-۱: پیشینه ی تحقیق ۴

۵-۱: ضرورت انجام تحقیق ۵

۶-۱: فرضیه‌ها ۵

۷-۱: اهداف تحقیق ۵

۸-۱: جنبه‌ی نوآوری تحقیق ۶

۹-۱: روش تحقیق ۶

۱۰-۱: مفاهیم ۶

۱-۱۰-۱: حد ۶

۲-۱۰-۱: معنای علنی ۹

۳-۱۰-۱: جرم ۱۰

فصل دوم: دلایل موافقین و مخالفین اجرای حدود در عصر غیبت ۱۱

۱-۲: دلایل موافقین اجرای حدود در عصر غیبت ۱۲

۱-۲-۱: کتاب ۱۲

۲-۲-۱: سنت ۱۳

۳-۲-۱: اجماع ۱۹

۴-۲-۱: عقل ۲۰

۲-۲: دلایل مخالفین اجرای حدود در عصر غیبت ۲۱

۱-۲-۲: کتاب ۲۱

۲-۲-۲: سنت ۲۲

۳-۲-۲: اجماع ۲۴

۴-۲-۲: اصل عدم ولایت ۲۶

۵-۲-۲: اشکال آقای خوانساری ۲۷

۶-۲-۲: احترام به خواست مردم ۲۸

۷-۲-۲: تمایل مردم به اندیشه‌های لیبرالی ۲۸

- ۲۸-۲-۸: حبس افکار و احساسات ۲۸
- ۲۸-۲-۹: قراردادی بودن قانون و عدم راه‌یابی حقیقت و غیر حقیقت در آن ۲۸
- ۲۸-۲-۱۰: حدود سنگین موجب سیر تصاعدی مجازات می‌شود ۲۸
- ۲۹-۲-۱۱: تطبیق حدود با مناطق خاص آب و هوایی ۲۹
- ۲۹-۲-۱۲: وجود جزای معنوی ۲۹
- ۲۹-۲-۱۳: غیرمنطقی بودن ماهیت برخی از حدود ۲۹
- ۳۰-۲-۱۴: بیماری روانی و جبر اجتماعی عامل قانون‌شکنی‌هاست ۳۰
- ۳۰-۲-۱۵: تعارض داشتن مجازات‌های خشونت‌آمیز حدی با کرامت انسانی و حقوق بشر ۳۰
- ۳۱-۲-۱۶: رفع تعارضات جامعه ۳۱
- ۳۱-۲-۱۷: وحشیانه قلمداد کردن حدود در دوره ی کنونی ۳۱
- ۳۱-۲-۱۸: همان‌طور که روابط اقتصادی در حال تغییر و تکامل است، احکام دین از جمله حدود هم باید در حال تغییر و تکامل باشد و نباید به یک صورت باقی بماند ۳۱
- ۳۲-۲-۳: بررسی دلایل موافقین و مخالفین ۳۲
- ۳۲-۳-۱: کتاب ۳۲
- ۳۳-۳-۲: سنت ۳۳
- ۳۵-۳-۳: اجماع ۳۵
- ۳۶-۳-۴: عقل ۳۶
- ۳۷-۳-۵: بررسی اصل عدم ولایت ۳۷
- ۳۸-۳-۶: بررسی اشکال آقای خوانساری ۳۸
- ۳۹-۳-۷: احترام به خواست مردم ۳۹
- ۳۹-۳-۸: تمایل مردم به اندیشه‌های لیبرالی ۳۹
- ۳۹-۳-۹: حبس افکار و احساسات ۳۹
- ۴۰-۳-۱۰: قراردادی بودن قانون و عدم راه‌یابی حقیقت و غیر حقیقت، در آن ۴۰
- ۴۱-۳-۱۱: حدود سنگین موجب سیر تصاعدی مجازات می‌شود ۴۱
- ۴۲-۳-۱۲: تطبیق حدود با مناطق خاص آب و هوایی ۴۲
- ۴۲-۳-۱۳: وجود جزای معنوی ۴۲
- ۴۳-۳-۱۴: غیرمنطقی بودن ماهیت برخی از حدود ۴۳
- ۴۴-۳-۱۵: بیماری روانی و جبر اجتماعی عامل قانون‌شکنی‌هاست ۴۴

- ۲-۳-۱۶: تعارض داشتن مجازاتهای خشونت‌آمیز حدّی با کرامت انسانی و حقوق بشر ۴۴
- ۲-۳-۱۷: رفع تعارضات جامعه ۴۵
- ۲-۳-۱۸: وحشیانه قلمداد کردن حدود در دوره‌ی کنونی ۴۵
- ۲-۳-۱۹: همان‌طور که روابط اقتصادی در حال تغییر و تکامل است، احکام دین از جمله حدود هم باید در حال تغییر و تکامل باشد و نباید به یک صورت باقی بماند ۴۶
- ۴۷: فصل سوم: دلایل موافقین و مخالفین اجرای علنی حدود ۴۷
- ۳-۱: دلایل موافقین اجرای علنی حدود ۴۸
- ۳-۱-۱: کتاب ۴۸
- ۳-۱-۲: سنت ۵۰
- ۳-۱-۳: اجماع ۵۲
- ۳-۱-۴: عقل ۵۲
- ۳-۲: ادله مخالفین اجرای علنی حدود ۵۳
- ۳-۲-۱: کتاب ۵۳
- ۳-۲-۲: سنت ۵۴
- ۳-۲-۳: منافات داشتن باهدف مجازات که اصلاح مجرم است ۵۴
- ۳-۲-۴: عدم داشتن اثر بازدارندگی و ترویج خشونت بین مردم ۵۴
- ۳-۲-۵: همدردی کردن و احساس ترحم کردن نسبت به مجرم ۵۵
- ۳-۲-۶: تحمیل مجازات مضاعف بر مجرم ۵۵
- ۳-۲-۷: تعارض داشتن با کرامت و شان انسانی ۵۵
- ۳-۲-۸: مخالفت با اصل شخصی بودن مجازات ۵۵
- ۳-۲-۹: اجرای علنی حدود موجب وهن اسلام می‌شود ۵۶
- ۳-۳: بررسی دلایل موافقین و مخالفین ۵۷
- ۳-۳-۱: کتاب ۵۷
- ۳-۳-۲: سنت ۵۹
- ۳-۳-۳: اجماع ۵۹
- ۳-۳-۴: منافات داشتن باهدف مجازات که اصلاح مجرم است ۶۰
- ۳-۳-۵: عقل ۶۱
- ۳-۳-۶: اصل شخصی بودن مجازات ۶۱

- ۷-۳-۳: همدردی کردن و احساس ترحم کردن نسبت به مجرم..... ۶۲
- ۸-۳-۳: تحمیل مجازات مضاعف بر مجرم..... ۶۴
- ۹-۳-۳: تنافی داشتن با کرامت انسانی..... ۶۴
- ۱۰-۳-۳: عدم داشتن اثر بازدارندگی و ترویج خشونت در بین مردم..... ۶۵
- ۱۱-۳-۳: وهن اسلام بودن..... ۶۷
- فصل چهارم: آثار مثبت اجرای علنی حدود..... ۷۲
- ۱-۴: دیدگاه‌های مختلف در مورد فلسفه ی مجازات..... ۷۴
- ۱-۱-۴: دیدگاه انتقام..... ۷۴
- ۲-۱-۴: دیدگاه سزا دهی..... ۷۴
- ۳-۱-۴: دیدگاه اصالت فایده..... ۷۵
- ۴-۱-۴: دیدگاه اسلام..... ۷۵
- ۲-۴: درس عبرت گرفتن دیگران..... ۷۷
- ۳-۴: نشان دادن اقتدار نظام..... ۸۲
- ۴-۴: مانعی برای جلوگیری از افراط و تفریط نسبت به مجرمان..... ۸۳
- ۵-۴: دوری از اتهامات..... ۸۴
- ۶-۴: حفظ حریم الهی..... ۸۵
- ۷-۴: ثبات خانواده..... ۸۶
- ۱-۷-۴: احساس مسئولیت کردن زوجین نسبت به یکدیگر..... ۸۸
- ۲-۷-۴: کاهش اختلافات خانوادگی..... ۹۰
- ۳-۷-۴: کاهش طلاق..... ۹۱
- ۴-۷-۴: تربیت صحیح فرزندان..... ۹۲
- ۵-۷-۴: حفظ نسل بشر..... ۹۳
- ۸-۴: توسعه ی اقتصادی سالم و امنیت آفرین..... ۹۴
- ۱-۸-۴: احساس امنیت مالی داشتن..... ۹۴
- ۲-۸-۴: تربیت صحیح فرزندان به عنوان سرمایه‌های اصلی کشور..... ۹۵
- ۳-۸-۴: صرف هزینه‌های هنگفت با گسترش بیبندوباری جنسی و اعتیاد..... ۹۷
- ۹-۴: حفظ امنیت جانی و روانی جامعه..... ۹۹
- ۱۰-۴: حفظ اصل و اساس دین..... ۱۰۰

۱۰۴.....	۱۱-۴: حفظ نظام.....
۱۰۴.....	۱-۱۱-۴: حفظ نظام اجتماعی:.....
۱۰۴.....	۲-۱۱-۴: حفظ نظام به معنای حفظ اساس اسلام:.....
۱۰۵.....	۳-۱۱-۴: حفظ نظام به معنای حفظ حکومت اسلامی:.....
۱۰۷.....	۱۲-۴: پیشگیری از وقوع جرم.....
۱۰۷.....	۱-۱۲-۴: آیات.....
۱۱۰.....	۲-۱۲-۴: روایات.....
۱۱۱.....	۳-۱۲-۴: سخن دادستان سابق کل کشور.....
۱۱۳.....	۱۳-۴: پیشرفت جامعه.....
۱۱۵.....	۱۴-۴: سعادت دنیوی و اخروی مردم جامعه.....
۱۱۷.....	نتیجه‌گیری:.....
۱۱۹.....	پیشنهادها:.....
۱۱۹.....	فهرست منابع.....

فصل اول: کلیات

۱-۱: مقدمه

بی‌شک دوام و سعادت هر جامعه‌ای وابسته به «امنیت، نظم و عدالت» است. جوامع برای رسیدن به این اهداف سه‌گانه باید قوانینی وضع کنند که حقوق و تکالیف هر یک از اعضای جامعه را مشخص کند. آنچه که می‌تواند ضمانت اجرای صحیح این قوانین باشد، وجود «قوانین جزائی است» که بخشی از قوانین هر حکومتی را در بر می‌گیرد.

مکتب اسلام نیز مانند هر مکتبی دارای قوانین حقوقی مخصوص به خود هست؛ با این تفاوت که قوانین اسلامی منشأ الهی دارد ولی قوانین سایر مکتب‌ها ساخته و پرداخته فکر بشر است و عمده‌ترین مبانی تقنین در حکومت‌های غیر الهی استحسان و استصلاح می‌باشد که در فقه ما باطل است و ممکن است هر از چند گاهی دست‌خوش تغییر و تبدیل قرار بگیرد. قوانین جزایی اسلام به چهار بخش تقسیم می‌شود: ۱ - حدود ۲ - قصاص ۳ - دیات ۴ - تعزیرات. و ما در این رساله ما به بحث در مورد بخش «حدود» می‌پردازیم.

مسئله‌ای که در اینجا مطرح است این است که آیا اجرای علنی حدود الهی برای جامعه‌ی اسلامی موجب خیر و برکت است، یا اینکه نه تنها موجب خیر و برکت نیست بلکه مضر است و باید مخفیانه اجرا شود. فقها از یک طرف، حقوق دانان از طرف دیگر و سازمان‌های مختلف داخلی و بین‌المللی، هر کدام دیدگاه‌های مختلفی نسبت به این موضوع مطرح است:

- ۱ - گروهی اجرای حدود را مختص زمان حضور معصوم (ع) می‌دانند.
- ۲ - گروهی با اجرای مخفیانه حدود موافقاند ولی اجرای علنی حدود را نمی‌پذیرند.
- ۳ - گروهی با اجرای حدود الهی مطلقاً مخالف‌اند.
- ۴ - گروهی معتقدند که اجرای حدود الهی به صورت علنی در جامعه (چه عصر غیبت چه عصر حضور) واجد وجهت شرعی می‌باشد.

طرفداران هر یک از این دیدگاه‌ها برای اثبات دیدگاه خود دلایلی را مطرح می‌کنند. ما هم در این رساله در صدد اثبات دیدگاه چهارم، براساس منابع فقهی می‌باشیم و تلاش داریم تا بخشی از آثار و برکات آن را به رشته‌ی تحریر درآوریم. همچنین رابطه‌ی اجرای حدود را با برخی از قواعد فقهی مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱-۲: تعریف مسئله

در جامعه جرمی وجود دارد که به شدت خطرناک و بنیان‌کن هستند. اگر جامعه بخواهد با این مجرمین و گناهکاران فقط با شیوهی فرهنگی و بدون برخورد جزایی قاطع برخورد کند، چه بسا قبح آن گناهان شکسته شود و آن گناهان در جامعه ریشه بدواند و افراد جامعه را مبتلا کند و سرعت نفوذ آن گناهان و جرم‌ها در بین مردم، از سرعت تأثیرگذاری شیوه‌های فرهنگی بیشتر باشد - چه بسا اصلاً شیوه‌های فرهنگی به تنهایی کارساز نباشد - و تا مصلحین جامعه بخواهند آن نسل را با شیوه‌های فرهنگی تربیت کنند، آن نسل فاسد شود - چون وجود گناهان در جامعه خودبه‌خود موجب اشاعه آن می‌شود - و برای نسل بعد که به مراتب وضعیت بدتری نسبت به نسل قبلی پیدا می‌کند، دوباره باید آن کارهای فرهنگی را از سر گرفت؛ به قول معروف «روز از نو روزی از نو».

باید به این نکته توجه داشت که شارع مقدس اسلام، به توصیه‌های اخلاقی و رعایت تقوا و کارهای فرهنگی نظیر حجاب داشتن و اموری مانند رعایت عدالت و ازدواج به موقع و... تأکید فراوانی دارد تا گناه، به خصوص گناهان موجب حد، در جامعه رخ ندهد. شارع مقدس میزان و کیفیت برخی گناهان را به حاکم سپرده است که ممکن است نسبت به افراد مختلف فرق داشته باشد و همه‌ی افراد را با یک دید نگاه نکند که اصطلاحاً به آن «تعزیر» می‌گویند؛ ولی همین شارع در برخی مواقع لازم می‌داند که برخورد قاطعی داشته باشد و همه‌ی مکلفین را به یک دید نگاه می‌کند و در آن موارد مسئله‌ی عطوفت را - به ظاهر - کنار گذاشته است که به این نوع از مجازات‌ها که خود شارع میزان و کیفیت آن را مشخص کرده است «حد» می‌گویند؛ برخلاف تعزیر که میزان و کیفیت آن به دست حاکم است. مثلاً در آیه ۲ سوره مبارکه نور می‌فرماید: «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ». براساس آیات و روایات، حدود الهی به صورت علنی اجرا می‌شده است و گروهی از مردم شاهد اجرای آن بوده‌اند و این علنی بودن اجرای حدود آثار و برکاتی برای جامعه دارد که نمی‌شود ساده از کنارش گذشت.

۳-۱: سؤالات تحقیق

سؤال اصلی: آیا اجرای حدود بر اساس آنچه در فقه و منابع آن بیان شده است، باعث پیشرفت جامعه از نظر مادی و معنوی و کاهش جرائم می‌شود یا خیر؟
سؤال فرعی: آیا حدود الهی مربوط به عصر خاصی است یا همه اعصار را شامل می‌شود؟

۴-۱: پیشینه‌ی تحقیق

۱. در سال «۱۳۸۱» در دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده‌ی الهیات و معارف اسلامی، رساله‌ای تحت عنوان «شرایط عامه‌ی اجرای حدود» با راهنمایی و مشورت آقایان «آیت الله سید محمد بجنوردی و دکتر مجتهد سلیمانی»، توسط محمدعلی مجد فقیهی، جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد فقه و حقوق اسلامی، دفاع شده است. در بخش‌هایی از این رساله به بررسی اجرای علنی حدود پرداخته شده است؛ علاوه بر این به بررسی اجرای حدود در مسجدالحرام، اجرای حد بر زن حامله و اجرای حد در زمان بسیار سرد و بسیار گرم و... پرداخته شده است.

۲. در سال «۱۳۸۳» در دانشگاه مازندران، دانشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی، رساله‌ای تحت عنوان «بررسی کیفر شناختی مجازات شلاق در سیستم کیفری ایران» با راهنمایی و مشورت آقایان «دکتر ابوالحسن شاکری و دکتر محمود امامی نمینی»، توسط ایوب میلیکی، جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دفاع شده است. در بخش دوم از فصل دوم این رساله در مورد اجرای علنی حدود و مشروعیت آن صحبت شده است. این رساله به بررسی مفصل اجرای شلاق در دوره‌های مختلف از تاریخ ایران از جمله دوره‌ی هخامنشی، ساسانی و... پرداخته است.

۳. در سال «۱۳۹۰» در دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده‌ی حقوق رساله‌ای تحت عنوان «بررسی جنبه‌های جرم شناختی اجرای علنی مجازات‌ها» با راهنمایی و «دکتر باقر شاملو»، توسط طاهره رشیدی لرستانی، جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دفاع شده است. در این رساله که تکیه‌ی زیادی بر روی نظرسنجی از مردم دارد، از «۱۳۵۰» نفر نمونه‌ی آماری گرفته شده است. در این رساله همچنین دیدگاه‌های فقها و حقوقدانان و جامعه‌شناسان، با توجه به تحولات تاریخی و پیشرفت علوم، مورد بررسی قرار گرفته است. در

نظرسنجی‌های انجام‌شده، افراد زیادی با اجرای علنی حدود موافقت کرده‌اند و برخی افراد هم به خاطر روابط بین‌المللی کشور، با آن مخالفت کرده‌اند و همچنین معلوم شد که عده‌ای از افراد هم از احکام شرعی آگاهی ندارند.

۴. در شماره‌ی هشتم مجله‌ی «رواق اندیشه» در سال «۱۳۸۱»، مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی فقهی - حقوقی اجرای علنی حدود و گستره‌ی آن» به قلم حجت الله فتحی، به چاپ رسیده است.

۵. در شماره‌ی هشتم مجله‌ی «فقه و مبانی حقوق دانشگاه آزاد بابل» در سال «۱۳۸۶» مقاله‌ای تحت عنوان «اجرای علنی حدود و مجازات‌ها از منظر عقل و نقل» توسط آقایان «حسین فلاح و احمد چالی بابل» به چاپ رسیده است.

۱-۵: ضرورت انجام تحقیق

اگرچه حدود الهی یک مسئله‌ی مسلم برای مسلمانان است ولی در دوره‌ی کنونی که عصر فناوری است، شبهات گوناگونی نظیر اینکه «این حدود مربوط به دوره‌ی پیامبر (ص) بوده است»، «این حدود تأثیر گذار نیست»، «این حدود غیرانسانی است» و... مخصوصاً در زمینه‌ی اجرای علنی حدود مطرح شده است؛ حتی این شبهات برای مسلمانان و به‌خصوص جوانان هم به وجود آمده است، در نتیجه این ضرورت احساس می‌شود که تحت یک تحقیق مدوّن و دقیق میزان اثرگذاری اجرای این حدود به خصوص به صورت اجرای علنی آن بررسی شود.

۱-۶: فرضیه‌ها

- ۱ - عواملی همچون ترس از اجرای حدود الهی، جنبه‌ی بازدارندگی زیادی در پیشگیری از بروز جرائم دارد و پیشرفت‌های مختلفی در زمینه‌های مادی و معنوی ایجاد می‌کند و کار فرهنگی به تنهایی برای جلوگیری از بروز جرائم کافی نیست.
- ۲ - نفس اجرای حدود، اجرای یک حکم شریف الهی است و ضرورت و آثار اجرای آن، نشان‌دهنده‌ی عدم تعطیل‌پذیری حدود است.

۱-۷: اهداف تحقیق

- ۱ - نشان دادن ضرورت وجود حدود الهی و اجرای آن.
- ۲ - معلوم ساختن این که حدود الهی را نباید در هیچ دوره‌ای تعطیل کرد.

- ۳ - اثبات کارایی حدود الهی در پیشرفت مادی و معنوی جامعه.
- ۴ - اثبات جنبه‌ی بازدارنده بودن حدود الهی در بروز بسیاری از جرائم خطرناک.

۸-۱: جنبه‌ی نوآوری تحقیق

دیدگاه تبدی و آثار اقتصادی، سیاسی، روانی، اجتماعی و تأثیرگذاری اجرای حدود الهی در پیشرفت جامعه و کاهش جرائم، در این رساله همراه باهم مورد توجه قرار گرفته است.

۹-۱: روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله، روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد و ابزار گردآوری اطلاعات هم، مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد.

۱۰-۱: مفاهیم

۱-۱۰-۱: حد

حد در لغت (کتب لغت، قرآن، روایات)

حد در کتب لغت به چند معنا آمده است که دو مورد از مشهورترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- ۱ - حد، جمع مکسر حدود، یعنی: الحاجزین الشیئین الذی یمنع اختلاط احدهما بالآخر.
- حد فاصل بین دو چیز را گویند که یکی از این دو با دیگری مخلوط نشود.^۱ (یکی از آن دو به دیگری تجاوز نکند).
- ۲ - معنای دیگر حد، «منع» است.^۲

حد در قرآن به صورت مفرد نیامده است ولی جمع آن، یعنی «حدود»، در آیات مختلفی آمده است. در ۱۴ جای قرآن لفظ حدود به کاررفته است که چند نمونه‌ی آن عبارت‌اند از:

- ۱ - «...وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ...»^۳
- ۲ - «الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»^۴

^۱ حسین بن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، چاپ اول، (بیروت، ناشر: دارالعلم - الدار الشامیة، ۱۴۱۲ هـ ق)،

ص ۲۲۱

^۲ همان، ص ۲۲۱

^۳ سوره‌ی بقره آیه‌ی ۱۸۷

^۴ سوره‌ی توبه آیه‌ی ۹۷

۳-...وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ وَيَلْكَ حُدُودَ اللَّهِ...^۱»

نکته‌ای که در مورد معنای «حدود» در قرآن کریم باید مورد توجه قرار بگیرد این است که «حدود در قرآن به معنای مجازات به کار نرفته است»^۲. به طور کلی، کاربردهای متعدد این واژه نشان می‌دهد که در فرهنگ قرآن «حدود» به معنای مجموعه‌ای از احکام الهی است.

واژه‌ی حد در روایات گفته شده که به دو معنا به کار رفته است؛ یکی به معنای خاص آن که امروزه در کتاب‌های فقهی مصطلح است و دیگری به معنای اعم است که هم معنای اصطلاحی مذکور را در بر می‌گیرد و هم «تعزیر» را شامل می‌شود.^۳

آقای مکارم شیرازی هم معتقدند که واژه «حد» در روایات به دو معنا به کار رفته است یکی به معنای خاص و اصطلاحی‌اش و دیگری به معنای مطلق مجازات، خواه میزان آن شرعاً مشخص شده باشد و خواه تعیین نشده باشد.^۴ دو روایت زیر بیانگر دو معنا از لفظ حد می‌باشد:

۱ - معاویه بن عمار قال: قلت لابی عبدالله (ع): المرأتان تنامان فی ثوب واحد، فقال تضربان، فقلت: حداً؟ قال: لا، قلت الرجلان ینامان فی ثوب واحد، قال یضربان، قال قلت: الحد؟ قال: لا.^۵

۲ - داوود بن فرقد عن الصادق (ع) عن رسول الله (ص): ان الله جعل لكل شی حداً وجعل لمن تعدی ذلك الحد حداً.^۶

معنای حد در اصطلاح (فقه، فلاسفه)

حد در اصطلاح فقها با تعابیر گوناگونی به کار رفته است که در واقع به یک معنی بر می‌گردد؛ مثلاً شهید ثانی در کتاب مسالک الافهام چنین بیان می‌دارد:

«حد شرعاً مجازات بدنی خاصی است که در اثر ارتکاب معصیت خاص از سوی مکلف، به وی

^۱. سوره‌ی طلاق آیه‌ی ۱

^۲. عبدالکریم موسوی اردبیلی، *فقه الحدود و التعزیرات*، چاپ دوم، (قم، موسسه النشر لجامعة المفید (ره)، ۱۴۲۷ ه.ق)، ج ۱، ص ۸

^۳. محمد حسن نجفی، *جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام*، چاپ هفتم (بیروت، ناشر: دارالحیاء التراث، ۱۴۰۴ ه.ق)، ج ۴۱، ص ۲۵۷

^۴. ناصر مکارم شیرازی، *انوار الفقاهة - کتاب الحدود و التعزیرات*، چاپ اول، (قم، انتشارات مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع) ۱۴۱۸ ه.ق)، ص ۱۶

^۵. محمد بن حسن حر عاملی، *وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعة*، چاپ اول، (قم، موسسه آل‌النبیت (ع)، ۱۴۰۹ ه.ق)، ج ۲۸، ص ۸۹

^۶. ابو جعفر محمد بن یعقوب کلینی، *الکافی*، چاپ چهارم، مصحح: علی اکبر غفاری، (تهران، دار الکتب الاسلامیة، ۱۴۰۷ ه.ق)، ج ۷، ص ۱۷۶

تعلق خواهد گرفت و شارع کمیت آن را در تمام موارد تعیین کرده است^۱.

و گاهی حد چنین تعریف می‌شود: حد به کیفرهایی گفته می‌شود که برای گناهان خاصی است و مقدار آن از طرف شاعر تعیین شده است و قابل کمی و زیادی نیست، اما اگر مجازات جرمی از طرف شارع معین نشده باشد و آن را بر عهده حاکم شرع گذاشته باشد که خود او تشخیص دهد، آن را «تعزیر» می‌نامند. «هر چیزی که برای آن عقوبت مقرر و وجود داشته باشد آن را حد و هر آنچه این‌طور نیست، تعزیر است^۲».

بر این اساس می‌توان برای گناهان موجب حد انواع مختلفی را برشمرد. نظیر:

۱- زنا ۲- لواط ۳- مساحقه ۴- قذف ۵- شرب مسکرات ۶- سرقت ۷- محاربه و افساد فی الارض ۸- ارتداد ۹- قیادت ۱۰- سبّ النبی و ائمه یا حضرت زهرا (علیهم السلام) ۱۱- مدعی نبوت.^۳

تفاوت حد با تعزیر

هر چند برای مجازات، هم از اصطلاح حد استفاده می‌شود و هم تعزیر، ولی این دو با هم تفاوتی هم دارند؛ از جمله:

- ۱- اجرای حدود بر خلاف تعزیرات تابع صدق فعل انجام شده بر عنوان جرائم حدی است و کمی و زیادی جرم و گناه تأثیری در آن ندارد.
- ۲- در اجرای حدود همه‌ی افراد و طبقات یکسان‌اند؛ در حالی که در تعزیرات شخصیت افراد و سوابق آن‌ها در نظر گرفته می‌شود.
- ۳- نوع، مقدار و کیفیت حدود در شرع مشخص است، برخلاف تعزیرات که نوع و مقدار آن در شرع مشخص نشده است و به نظر حاکمیت واگذار شده است^۴.
- ۴- تعزیرات برخلاف حدود می‌تواند تابع معصیت نباشد، بلکه تابع مفسده‌ی تنها باشد، هر چند از نظر کیفری مسئولیتی وجود نداشته باشد؛ برای نمونه، دزدی توسط طفل و مجنون معصیت نیست، ولی به خاطر وجود مفسده تعزیر می‌شوند.

۱. زین‌الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، *مسالک الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام*، چاپ اول، (قم، انتشارات موسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۹ه ق)، ج ۱۴، ص ۳۲۵.

۲. محقق نجم‌الدین جعفر ابن حسن حلی، *شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام*، چاپ دوم، (قم، ناشر: موسسه‌ی اسماعیلیان، ۱۴۰۸ه ق)، ج ۴، ص ۱۳۶.

۳. علیرضا رستمی قفس آبادی، *حدود و تعزیرات در نظام جزایی اسلام*، چاپ اول، (قم، انتشارات آیین محمد(ص)، ۱۳۹۲ه ش)، ص ۲۰-۲۱.

۴. *قانون مجازات اسلامی*، ماده ۱۵ و ۱۸.

۵ - حدود مجازات به شمار می‌آیند درحالی‌که هر تعزیری مجازات به مفهوم رایج نیست و ممکن است تعزیر به صورت موعظه باشد. چنانکه حضرت علی (ع) فرمودند: چه بسیار گناहانی که مجازات آن‌ها صرفاً همین است که مجرم را نسبت به ترک آن تذکر دهی. «رُبُّ ذَنْبٍ مَقْدَارُ الْعُقُوبَةِ عَلَيْهِ اَعْلَامُ الْمَذْنِبِ بِهِ»^۱

در اصطلاح فلاسفه، «حد» نوعی تعریف است و دو نوع دارد: ۱- حد تام ۲- حد ناقص حد تام از جنس قریب به‌علاوه‌ی فصل تشکیل شده است مثلاً در تعریف مثلث می‌گویند: شکل سه‌ضلعی؛ و حد ناقص از جنس بعید به‌علاوه‌ی فصل تشکیل شده است مثلاً در تعریف انسان می‌گویند: جسم متفکر.

۱-۱۰-۲: معنای علنی

۱ - در لغت‌نامه‌ی دهخدا در مورد علنی آمده است که مأخذ از عربی است برگرفته از «علن» به معنی آشکارا^۲. در فرهنگ معین هم این واژه به معنای آشکارا، هویدا و فاش آمده است.^۳

۲ - در عرف خاص حقوقی منظور از علنی بودن به معنای «عدم مانع برای حضور و آشکار شدن است»؛ چنانکه قانون‌گذار در تبصره‌ی یک ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد که: منظور از علنی بودن محاکمه، عدم ایجاد مانع جهت حضور افراد در دادگاه است.^۴

۳ - ضد سرّ: راغب اصفهانی اعتقاد دارند که تعاریفی که از علنی شده است، دون علنی بودن است و معنای علنی بودن را نمی‌رساند؛ بنابراین علنی بودن را «ضد سرّ» می‌داند، یعنی هرآنچه مخفی نباشد.^۵

۴ - در قرآن هم معمولاً علنی بودن در کنار مخفی بودن آمده است و این معنا را به ذهن می‌رساند که علنی بودن مخالف مخفی بودن است مانند این آیات: الف: ممتحنه آیای ۱: أَخْفَيْتُمْ، أَعْلَنْتُمْ / ب: نوح آیه ۹: أَعْلَنْتُمْ، أَسْرَرْتُمْ / ج: قصص آیه ۶۹: تُكِنُّ، يُعْلِنُونَ / د: بقره ۲۷۴ و رعد

^۱ عبد الواحد آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، (مترجم محمد علی انصاری) (قم، دار الکتب الاسلامیة، بی تا)، ج ۱، ص ۴۱۷
^۲ علی اکبر دهخدا، لغت نامه، چاپ دوم، (تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ه. ش)، ج ۱، ص ۱۶۰۶۲
^۳ محمد معین، فرهنگ فارسی، چاپ هشتم، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱ ه. ش)، ج ۲، ص ۲۳۴۵
^۴ تبصره‌ی ۱ ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی کیفری
^۵ حسین ابن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۵۸۲

۲۲ و ابراهیم ۳۱ و فاطر ۲۹: سِرًّا، عَلَانِيَةً / ر: بقره ۷۷ و هود ۵ و نحل ۲۳ و یس ۷۶: يُسِرُّونَ، يُعْلِنُونَ.

ذکر این نکته ضروری است که گفته شود که برخی معتقدند علنی بودن با درملأعام بودن تفاوت دارد؛ به این معنی که علنی بودن یعنی مانع حضور نشدن و درملأعام بودن یعنی در مکان‌های عمومی و پرجمعیت بودن.^۱ در لغت‌نامه «فرهنگ بزرگ سخن» هم ملأعام به معنای «در حضور مردم و مجازاً به معنی آشکارا» آمده است.^۲ ولی با بررسی آیات و روایاتی که در مورد حدود است با این دو کلمه (علنی، ملأعام) روبه‌رو نشدیم و تنها چیزی که در این مورد از روایات برمی‌آید این است که حدود در حضور مردم اجرا می‌شود و در برخی مواقع از حضور عده‌ای به دلایل مختلف جلوگیری می‌شد. مثل:

۱ - امیرالمؤمنین (ع) از حضور عده‌ای که فقط برای مشاهده بدی‌ها اجتماع می‌کردند، در زمان اجرای حدی که بر شخصی در بصره در حال اجرا بود، ممانعت کرد و خواستار دور شدن آن‌ها از صحنه شد.^۳

۲ - وقتی که مردم برای مشاهده اجرای حدی، فوق‌العاده جمع شده بودند و اوضاع داشت از کنترل خارج می‌شد، امام علی (ع) عده‌ای را از صحنه خارج کرد و بعد از اجرای حد، اجازه داد که مردم بیایند و فرد حد خورده را مشاهده کنند.^۴

۱-۱۰-۳: جرم

در عرف حقوقی و براساس ماده ۲ قانون مجازات اسلامی، جرم این‌چنین تعریف می‌شود: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.

جرم در شریعت اسلام چنین تعریف می‌شود: جرم عبارت است از مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت و یا ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بیانجامد، هر جرم را کیفری است که شارع بدان تصریح کرده و یا اختیار آن را به ولی امر یا قاضی سپرده است.^۵

^۱ حجت الله فتحی، "بررسی فقهی- حقوقی اجرای علنی حدود و گستره‌ی آن"، مجله رواق اندیشه، دوره دوم، شماره ۸، آبان (۱۳۸۱): ۸۹-۱۰۲.

^۲ حسن انوری، محمد رضا شفیعی کدکنی و...، فرهنگ بزرگ سخن، چاپ دوم، (تهران، انتشارات سخن، ۱۳۸۲ ه ش)، ج ۵، ص ۵۰۷۷.

^۳ محمد بن حسن حر عاملی، وسائل‌الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعة، ج ۲۸، ص ۴۵.

^۴ میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، (بیروت، ناشر: موسسه آل‌البیت (ع) ۱۴۰۸ ه ق.)، ج ۱۸ ص ۷.

^۵ ایرج گلدوزیان، بایسته‌های حقوق جزای عمومی، چاپ دوازدهم، (تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴ ه ش)، ج ۱، ص ۶۹.